

Redactioneel

Het Instituut voor Onderzoek van het Onderwijs -alweer een nieuwe naam, geïntroduceerd door de Wet op de Onderwijs-verzorging; het acroniem blijft oud en vertrouwd: SVO-, dat Instituut verspreidt gratis een helrood mapje. Volgens opdruk bevat het informatie "in vogelvlucht" over alle onderzoeks-projecten die de SVO op dit moment laat uitvoeren (januari 1987). Die informatie is verdeeld over dertien, nu helgele brochuretjes, ieder een zogenaamde programma-lijn bestrijkend. Het duizelt je een beetje, als je al die informatie doorneemt: dat er zoveel onderzocht wordt aan onderwijs, uiteenlopend van Schoolbesturen en de vrijheid van inrichting (5180) tot Vrouwen in managementfuncties (6034), dat realiseer je je niet dagelijks. Als onderzoeker of opleider op het terrein van moedertaalonderwijs -Spiegellezers, zeg maar- kom je niet zo vreselijk veel tegen, waarvan je zegt: "Hé!". Maar ook weer niet niks. Wie zou immers niet geïnteresseerd zijn in project 4075 dat onder de titel *Examenproblematiek Voortgezet Onderwijs* zichzelf enigszins mysterieus inleidt met de zinnen: "In dit onderzoek worden veranderingen in de examens lbo-mavo geëvalueerd. Tevens wordt een verandering in de examens Nederlands lbo-mavo-havo-vwo voorbereid" (Programmaliijn 4, p. 7). Dat de examens Nederlands veranderen lijkt vast te staan; kennelijk mag "het onderzoek" (de onderzoeker(s)?) bepalen, wat die verandering gaat inhouden. Als hoofdvragen van dat onderzoek formuleert de brochure:

- welke doelstellingen worden in het stelonderwijs nagestreefd in het huidige onderwijs;
- welke doelstellingen zijn gezien de naschoolse praktijk relevant;
- welke conclusies kunnen daaruit worden getrokken met betrekking tot de inrichting van toekomstige examens?

Tanja Janssen, verbonden aan het SCO, rapporteert onder de titel *Kenmerken van schoolse en naschoolse schrijftaken over de opzet, uitwerking en de resultaten van een onderzoek binnen het genoemde project 4075.*

Aan de hand van een analyse-schema werden schrijfpodrachten uit bestaande schoolboeken en uit examenopgaven Nederlands gekarakteriseerd. Vervolgens gingen de onderzoekers na of er vergelijkbare schrijfsituaties te construeren waren, waarmee twintigjarigen in hun voortgezette opleiding of in hun werk te maken zouden kunnen krijgen. In een vooronderzoek onder jongeren en hun docenten/chefs konden 24 van die schrijfsituaties geconstrueerd worden. In een enquête zijn 14 situaties in vragen geoperationaliseerd; bij een steekproef van 318 jongeren en 94 docenten en functionarissen die aan die jongeren leiding geven is die enquête tenslotte afgenomen.

Op heldere wijze beschrijft Janssen de ins en outs van zo'n onderzoek; stap voor stap laat ze zien hoe de onvermijdelijke reducties tot stand komen, hoe die verantwoord kunnen worden en wat ze betekenen voor de interpretatie van de resultaten.

Volgens Janssen mag uit het onderzoek geconcludeerd worden "dat de stelvaardigheidsexamens voor mavo, havo en vwo zowel in de mate van inhoudsvaliditeit ten opzichte van het voorafgaande stelonderwijs, als in de mate van maatschappelijke relevantie ten opzichte van het naschoolse leven te wensen overlaten". Ze sluit haar bijdrage af met een aantal aanbevelingen voor de inrichting van de stelvaardigheidsexamens: een grotere verscheidenheid van tekstsoorten; verschillende publieken specificeren; gelegenheid geven tot voorbereiding; documentatiemateriaal aanbieden; teksten van verschillende omvang vragen.

Dorothe Oudenhoven, Marja Davidse en Ton Mooij beschrijven in hun bijdrage de ins en outs van een heel ander soort onderzoek: (kleinschalig) *Observatie* (-en interview-onderzoek) in lessen Nederlands in een lbo-ito-school. Het gaat om een deelonderzoek uit het SVO-project 0483 *Voortijdige schoolverlaters*. De onderzoekers wilden wat meer te weten komen over de relatie tussen taakgericht gedrag van leerlingen en het onderwijsaanbod binnen het schoolvak Nederlands. Wat is er te zien aan het gedrag van leerlingen tijdens lessen die gewijd zijn aan zulke uiteenlopende vakonderdelen als bijvoorbeeld woordenschat-uitbreiding en rollenspel? Een heleboel natuurlijk, maar om overzichtelijke vergelijkingen te maken, moeten ook in dit soort onderzoek diep-ingrijpende reducties op de data worden toegepast. Niet alleen dat noopt tot voorzichtigheid bij de interpretatie van de resultaten; ook de omstandigheid dat er in principe kennis wordt geproduceerd die niet "generaliseerbaar" is (in de klassieke betekenis van het woord), vraagt om eigensoortige "interpretatie-regels". De gevalsstudie maakt (opnieuw) duidelijk dat, vanuit de analyse van de taakgerichtheid van de leerlingen, vooral het meer traditionele onderwijs in grammatica en semantiek problemen oplevert. "De leerlingen voelen zich hierin relatief weinig bekwaam en worden

ook niet aangesproken door de lesstof noch door de (veelal klassikaal-verbale) wijze waarop die wordt aangeboden."

Resultaten en wetenschappelijk onderzoek leiden vaak -evenals trouwens resultaten van minder systematische en controleerbare reflecties op de alledaagse praktijk van moedertaalonderwijs- tot aanbevelingen voor die praktijk. Anders gezegd: tot ontwerpen voor kansrijke didactieken.

Eén zo'n kansrijke didactiek van *het stellen* wordt wel aangeduid met *Leerlingenrespons*. Gert Rijlaarsdam deed onderzoek naar die didactiek en probeerde een antwoord te vinden op de vraag: Gaan leerlingen beter schrijven als ze onderling feedback geven? Johan Eimers en Hans Wegman bespreken onder de titel *Gedegen vakwerk* het verslag van dat onderzoek. Ze doen dat vooral als "vakdidactici, als direct betrokkenen bij de opleiding en nascholing van leraren Nederlands met specifieke aandacht voor de didactiek van het schrijfonderwijs". Maar ook ervaringen "als begeleider van schrijfgroepen zowel binnen als buiten het onderwijs met vormen van onderlinge feedback" brengen ze in hun bespreking in het geding. Niet alleen in de titel van hun bespreking brengen de auteurs hun waardering voor het verrichte onderzoek tot uiting; vooral de instrumentatie en het hechte stelvaardigheidsprogramma met leerlingen-feedback, die Rijlaarsdam ten behoeve van zijn onderzoek heeft ontworpen, roemen de recensenten.

Twijfels uiten Eimers en Wegman ten aanzien van de externe validiteit van de onderzoeksresultaten. Naar hun oordeel "noodzaakte de behoefte aan objectieve gegevens in dit geval de onderzoeker tot zodanig ingrijpen in de situatie, dat een relatief grote discrepantie ontstond tussen de experimentele situatie en de "gewone praktijk"". Het zal geen verbazing wekken dat dan de didactische conclusies die Rijlaarsdam aan de resultaten van zijn onderzoek verbindt, aan zwaarwegende kritiek bloot komen te staan. Eimers en Wegman brengen in hun helder gecomposeerde recensie een boeiende en welbewuste "choque des opinions" tot stand; de waarheid komt daarbij overigens niet te voorschijn. Wel "waarheden" wellicht.

De basisopzet van het onderzoek naar de relatieve doelmatigheid van een achttal veelgebruikte taalmethoden, dat Johan van Bruggen in zijn bijdrage aan dit nummer van *Spiegel* bespreekt, is, naar zijn oordeel, vrij eenvoudig. "Meet de prestaties van alle leerlingen op dezelfde batterij taaltoetsen en kijk dan of er verschillen optreden die samenhangen met verschillen in methoden, waarmee de kinderen taalonderwijs hebben gehad." Maar Van Bruggen vindt ook, dat bij zo'n eenvoudige basisopzet veel problemen -soms op nogal arbitraire wijze- opgelost moeten worden. Desalniettemin concludeert Van Bruggen dat de onderzoekers van het RION op goede wijze

onderzocht hebben, wat ze onderzocht hebben.

"De uitkomsten van de analyse (...) kunnen niet gemakkelijk aangevochten worden." De cruciale vraag die Van Bruggen stelt, luidt: "Wat weten we nu? Weten we het?"

We weten, dat er weinig of geen verband te construeren valt tussen leerlingprestaties (zoals gemeten in dit onderzoek) en (de kenmerken van) de taalmethodes (zoals toegeschreven in dit onderzoek) waarmee die leerlingen les hebben gehad. Maar wat voor betekenis moeten we aan dat resultaat toekennen? Niet die betekenis die er in de publiciteit aan toegekend is: "Het maakt niet uit met welke methodes gewerkt wordt".

Van Bruggen probeert al analyserend de meest plausibele betekenis toe te kennen. Het zal niet eenvoudig zijn die plausibiliteit onderuit te halen. Analytisch interessant lijken daarbij de noties "collectief mentaal leerplan" als produkt van de eigen socialisatie van de docenten en "gestolde vakdidactische opvattingen" zoals geoperationaliseerd in oefeningen.

In de rubriek *Kritiek, Commentaar en Beschouwing* gaat Cees Bolle in op de noodklok die de Nederlandse Taalunie over het moedertaalonderwijs meende te moeten luiden. De pers was er -zoals het hoort!- snel bij om de vinger bij de gewonde plek te leggen: "Het moedertaalonderwijs is in gevaar". Op gezag van De Nederlandse Taalunie; die op haar beurt het gezag ontleende aan twee hoogleraren, die overigens zelf verklaarden dat hun gegevens "vaak fragmentarisch, of impressionistisch en niet betrouwbaar" waren.

Wie het helrode mapje van SVO raadpleegt, snapt ook wel dat project 5540 *Moedertaalonderwijs in Nederland en Vlaanderen* niet veel meer kon opleveren: in zes maanden moest het onderzoek afgesloten zijn. (Programmaboekje 1, p. 30.)

Met deze aflevering heeft *Spiegel* er vijf jaargangen -vijftien reguliere nummers en één extra nummer- opzitten; de redactie is het nog niet moe. De lezer kennelijk ook niet!

Warnsveld, oktober 1987.